

Ekológia a životné prostredie pri rozvoji Bratislavy

MILAN RUŽIČKA

V súčasnosti sa objavujú ako stále naliehavjšie otázky prehodnotiť prístup tvorcov územného plánu Bratislavy podľa nových ekologicky a humánne podložených kritérií. Hlavné smery sociálneho a ekonomického rozvoja musia vychádzať z potrieb mesta a jeho obyvateľov.

Potreby mesta a jeho obyvateľov sú ovplyvňované viacerými súbormi faktorov. Sú to: Doterajšie zameranie a trendy rozvoja mesta ako celku, jeho jednotlivých častí, odvetví národného hospodárstva, sociálnych skupín obyvateľstva. Súčasný stav územno-technickej štruktúry. Nároky a požiadavky jednotlivých odvetví národného hospodárstva na také činnosti, ktoré vyžadujú priestor, pracovné sily a suroviny. (Tieto sú však často motivované úzko rezortnými záujmami.) Nároky a požiadavky obyvateľstva na zabezpečenie jeho potrieb (práca, bývanie, rekreácia, služby). Historické, kultúrne a politické faktory Bratislavy ako hlavného mesta SR. Prírodné a ekologické podmienky.

Ekologické predpoklady územia na jeho racionálne a optimálne využívanie a kvalita životného prostredia sa v prípade hl. mesta SR Bratislavy stávajú jedným z hlavných kritérií, ktoré určujú zameranie a ciele jeho ďalšieho rozvoja. Je to v súlade s druhým hlavným kritériom — sociálnymi potrebami spoločnosti, ktoré smerujú k plnému uspokojovaniu duchovných, kultúrnych, sociálnych a somatických potrieb človeka.

Nemôže teda byť prioritným kritériom rozvoja čistá ekonomika, nároky výroby a iné technicko-materiálne podmienky. Najmä nie vtedy, ak sú v rozpore s ekologickými hľadiskami a majú protispoločenské dôsledky na prostredí človeka a jeho duševnom a telesnom rozvoji-

Komplexné kritériá rozvoja mesta

Nové kritériá, podľa ktorých je potrebné zostavovať a hodnotiť prognózu a plány rozvoja mesta do ďalšej budúcnosti, musia teda vychádzať z nového koncepčného prístupu vývoja našej spoločnosti, kde výrobná základňa a zabezpečovanie jej potrieb nemôže byť hlavným cieľom, ale len prostriedkom umožňujúcim rozvoj obyvateľstva.

Základnými kritériami pre plány a prognózu rozvoja mesta sú:

1. Ľudská mierka mesta ako životného prostredia človeka, ktoré uspokojuje jeho psychické a somatické potreby a nároky v najširšom slova zmysle.

2. Komplexná funkčná štruktúra, ktorá sa opiera o účelnosť, racionálnosť ľudských činností a ekologickú vyváženosť územia.

3. Národné povedomie, tradície a ochrana kultúrneho bohatstva a pamiatok.

4. Ochrana prírodných hodnôt a racionálne využívanie prírodných zdrojov pre výživu, výrobu a zotavenie.

5. Časová postupnosť realizácie rozvoja, ktorá vychádza z doterajšieho vývoja, súčasného stavu, krátkodobých plánov a dlhodobých prognóz.

Ekologické kritériá aktivít spoločnosti

Predpoklady na ekologicky optimálne využívanie územia môžu dať predstavu o možnostiach riešenia rozporov, ktoré sa v území nahromadili v priebehu doterajšieho vývoja, príp. vyplývajú z doteraz schválených plánov alebo prognóz rozvoja územia.

Prvým krokom pri riešení otázok starostlivosti o životné prostredie v území je obsahová a priestorová konfrontácia existujúcich a predpokladaných (plánovaných) stretov záujmov jednotlivých výrobných odvetví a spoločenských činností, ktoré podmieňujú stresové situácie v meste.

Kvalita, kvantita a priestorové rozloženie stretov záujmov hospodárskej a sociálnej aktivity a ich konfrontácia s ekologickými predpokladmi je podkladom na prehodnotenie územno-technickej štruktúry a funkčného členenia mesta. Umožní na jednej strane získať prehľad o spôsoboch a možnostiach riešenia jestvujúcich problémov v meste a na strane druhej predchádzať vzniku stretových situácií v životnom prostredí.

Ekologické predpoklady na využívanie územia mesta, vyjadrené v ekologicky optimálnej krajinskej štruktúre, môžu slúžiť ako kritérium na hodnotenie súladu alebo stupňa nesúladu jestvujúcej, príp. navrhovanej funkčnej štruktúry mesta s ekologickými podmienkami. Stupeň nesúladu sa môže aj vyjadriť očakávanými negatívnymi dopadmi na iné činnosti alebo kvalitu prostredia.

Ekologické limity pre určité druhy ľudských činností v meste môžu byť:

a) dané ekologickými vlastnosťami podmienok prostredia, ktoré limitujú určitý druh činnosti alebo spôsobov využívania územia (napr. málo úrodné pôdy znemožňujúce intenzitu poľnohospodárskej výroby),

b) dané požiadavkami alebo nárokmi určitého druhu činnosti na kvalitu ekologických faktorov prostredia (napr. automobilka potrebuje čisté prostredie, aby sa predišlo korózii plechov a súčastí strojov),

c) vyplývajúce z ľudskej činnosti alebo zmien, vyvolaných ľudskou činnosťou na ekologické faktory prostredia (znečistené ovzdušie, degradácia pôdy atď.). V poslednom prípade sú limity nemeniteľné, ale vyvolané zmeny môžu byť prechodné alebo nezvratné, t. j. trvalé. Nemeniteľné faktory majú charakter trvalých limitov, ktoré vylučujú alebo obmedzujú tú-ktorú činnosť na danom priestore a v území.

Pri riešení rozvoja územia je potrebné zhodnotiť otázku všetkých troch limitov, do akej miery ovplyvňujú strety záujmov, obmedzujú určitý druh činnosti, alebo ich nerešpektovanie narušuje životné prostredie. Limity chrániace zdravie človeka a zdravý rozvoj populácie živých organizmov sú pre rozvoj ľudskej činnosti na území rozhodujúce. Limity chrániace prírodu a prírodné zdroje sú podmieňujúce, pretože hodnota záujmov ochrany krajiny je priamoúmerná ekologickej hodnote, vyjadrujúcej ekologickú stabilitu, biologickú kvalitu prostredia a jeho estetickú hodnotu.

Kategorizácia území podľa limitov

Podľa kombinácie rozhodujúcich a podmieňujúcich limitov môžeme vymedziť kategórie území:

a) Kde sa vylučuje umiestnenie alebo rozvíjanie akejkoľvek činnosti, ktorá je v rozpore s konkrétnymi záujmami ochrany životného prostredia, lebo nie je predpoklad, že akékoľvek opatrenia môžu preklenúť tento rozpor záujmov. Prvoradé sú záujmy ochrany zdravia človeka, zdravý rozvoj populácií organizmov, ochrany prírody a prírodných zdrojov. Všetky jestvujúce činnosti negatívne ovplyvňujúce životné prostredie treba bezpodmienečne vylúčiť.

b) Kde sa vylučuje umiestnenie alebo rozvíjanie akejkoľvek činnosti, príp. rozvoj takého odvetvia, ktorého dôsledky majú negatívny dopad na životné prostredie, a to aj takých činností, pri ktorých odstránenie negatívnych vplyvov na prostredie si vyžaduje náročné opatrenia investičného charakteru. Možno uvažovať o umiestnení takých činností, ktoré vyžadujú menej náročné a realizovateľné ochranné opatrenia. Existujúce, negatívne pôsobiace činnosti treba vylúčiť, obmedziť, alebo urobiť účinné ochranné opatrenia.

c) Kde sa limituje umiestnenie alebo rozvíjanie takej činnosti, ktorá je v rozpore so záujmami ochrany životného prostredia, príp. takých odvetví, pri ktorých odstránenie negatívnych dôsledkov na prostredie si vyžaduje veľmi vysoké investície, alebo nie sú známe spôsoby na ich elimináciu. Jestvujúce negatívne vplyvy treba obmedziť alebo urobiť účinné ochranné opatrenia.

d) Kde sa limituje umiestnenie alebo rozvoj určitých druhov činností v závislosti od druhu záujmu ochrany životného prostre-

dia. Nie je vhodné tu umiestňovať rozporné druhy činností a negatívne pôsobiace obmedziť, príp. urobiť potrebné ochranné opatrenia.

e) Na ostatných územiach možno umiestňovať alebo rozvíjať všetky druhy činností bez limitov ochrany krajiny. Treba však predchádzať ich vzájomným negatívnym stretom a vylúčiť negatívne pôsobenie na susedné územia s vyššími hodnotami záujmov ochrany krajiny.

Realnosť a realizácia ekologických hľadísk

Realnosť uplatnenia nových ekologických a humánne podložených kritérií aj pre prognózu rozvoja Bratislavy je podmienená rozvojom filozofickej nadstavby, ktorá ovplyvňuje politické a ekonomické ciele našej spoločnosti. V súčasnosti sa ukazuje disproporcija medzi technikou, ekonómiou a človekom. Ekonómia a technika sa často stáva samoúčelnou a obracia sa proti životným záujmom človeka. V mnohých prognózach rozvoja spoločnosti sú prioritnými kritériami ekonomickosť, technické riešenie, výroba a jej zdroje (aj ľudské), ale hlavný cieľ, človek, jeho nároky a potreby sa strácajú v pojme spoločnosť a jej potreby. Ustupuje do pozadia skutočnosť, že spoločnosť tvoria ľudia a do popredia sa dostávajú materiálne hľadiská, pokiaľ ide o uspokojovanie potrieb spoločnosti. To vedie často k samoúčelnosti, odtrhávaniu sa od reality možností, ktoré spoločnosť a krajina, v ktorej žijeme, má na uspokojovanie potrieb. Namiesto reality nastupujú veľkorysé koncepcie a ideálne (až idealistické) ciele, na ktorých splnenie sa nevytvorili podmienky, najmä nie v tých časových reláciách, pre ktoré sa určujú.

Pri úvahách o rozvoji mesta v ďalekej perspektíve možno uvažovať o takejto predbežnej funkčnej delimitácii:

- Historické jadro, jeho zázemie a centrálnu časť mesta predurčiť na bývanie, služby, kultúru, vedu. Výrobu zásadne vylúčiť.
- Smerom severovýchodným na svahoch Malých Karpát prevažne bývanie, rekreácia, resp. špecifická mozaikovitá obytno-rekreačná a produkčná zóna (rodinné domy, záhrady, sady, chaty, vinice).
- Smerom južným prevažne bývanie, nezávadné výroby a rekreácia (Petržalka).
- Smerom východným a juhovýchodným až po intenzívnu poľnohospodársku krajinu, prevažne nezávadný priemysel, závadný postupne vylúčiť (Rača, Vajnory, Podunajské Biskupice).
- Smerom severozápadným na menej úrodných pôdach výroba, nezávadný priemysel (Devínska Nová Ves, Záhorská Bystrica).

Určiť maximálne hranice vlastného mesta a na ďalší rozvoj určiť komplexne budované satelitné mestá, ktoré by odľahčili vlastné mesto od ďalšieho nárastu (Malacky, Pezinok, Modra, Senec, Šamorín a i.). Rešpektovať medzi vlastným mestom a satelitmi záujmy intenzívneho poľnohospodárstva a ekologickej stability krajiny, vrátane rekreačných a oddychových plôch.

Rôznorodosť a pestrosť podmienok životného prostredia v meste vyplýva z potreby uplatňovať ľudskú mierku sídla, v ktorom sa uspokojujú všetky psychické a somatické potreby a nároky človeka. Súčasne je daná potrebou úplnosti funkčnej štruktúry mesta, ktorá vytvára materiálno-technické podmienky na uspokojovanie potrieb človeka a spoločnosti.